

УДК 377.3:656.61.052

Бабишена М.І.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ СУДНОВИХ ОФІЦЕРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті розглядаються особливості формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів під час вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. Визначена роль гуманітарних дисциплін у процесі становлення майбутніх фахівців морської галузі. Відзначено, що днією з найважливіших умов реалізації всіх професійних здібностей особистості є комунікативність. У статті наголошено, що результатом розвитку мовної особистості майбутнього суднового офіцера є досконале оволодіння необхідним мовним потенціалом і стійкими навичками спілкування в усіх сферах життєдіяльності, тобто набуття мовної та комунікативної компетентності.

Ключові слова: комунікативні здібності, комунікація, комунікативність, компетентність, комунікативна компетентність, компетенція, суспільно-гуманітарні дисципліни, майбутній судновий офіцер.

Формування комунікативної компетентності є однією з ключових проблем педагогіки. Особливо важливі системні та соціальні процеси, які можливі тільки в умовах освітньої системи, в межах якої відбувається засвоєння норм, правил та культурних цінностей суспільства. Це посилює вимоги до вищих навчальних закладів щодо якісного здійснення процесів формування майбутніх поколінь спеціалістів морської галузі, вимагає змін педагогічних орієнтацій змісту суспільно-гуманітарних предметів.

Метою статті є розгляд особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін.

Аналіз досліджень і публікацій показав, що формування комунікативної компетентності студентів розглядається в педагогічній літературі як одне з основних завдань. Практична реалізація ідей комунікативної спрямованості в процесі навчання у вищих навчальних закладах отримала широке визнання в усьому світі. Феномен комунікативної компетенції та компетентності вивчали М. Авдєєва, Р. Ареф'єв, О. Бобієнко, В. Буряк, І. Виноградова, Н. Власенко, О. Волченко, Н. Колмогорова, З. Коннова, О. Кучеренко. Питання мовленнєвої взаємодії студентів відображені в дослідженнях Г. Відоусана, Д. Вілкінза, Д. Стевіна. Проблеми комунікативної компетентності приділяють увагу вітчизняні та зарубіжні вчені в галузі педагогіки і психології – О. Аршавська, І. Воробйова, Н. Гез, Т. Дементьєва, Ю. Ємельянов, Ю. Жуков, М. Заброцький, Д. Ізаренков, О. Касаткіна, Б. Ломов, С. Максименко, І. Максимова, А. Москаленко, Р. Мільруд, С. Петрушин, Л. Савєнкова, Ю. Федоренко, Ю. Федоренко, Л. Хоружа, S. Blum-Kylka, M. Canale, K. Korhonen, E. Levenstone, S. Savignon, M. Swain, E. Tarone.

Розробкою питань комунікативної підготовки фахівців опікуються Д. Годлевська (майбутні соціальні працівники), Р. Гришкова (студенти нефілологічних спеціальностей), С. Козак (майбутні фахівці морського флоту), В. Лівєнцова (майбутні менеджери), В. Назаренко (майбутні керівники державної прикордонної служби), О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), І. Чемерис (майбутні журналісти).

Ідеї компетентнісно орієнтованої освіти є предметом наукового пошуку багатьох учених Росії (В. Болотов, І. Зимня, В. Краєвський, В. Сериков, А. Хуторський та ін.). Аналіз сутності зазначеного феномену, характеристики його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова; уміння вчитися як ключова компетентність розкриті О. Савченко.

В останні десятиліття в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних простежуються різні підходи до розуміння й визначення комунікації як діяльності (діяльність спілкування, діяльність вербальної комунікації, мовленнєва діяльність). У процесі професійної підготовки майбутніх судових офіцерів у системі освіти виявлено низку суперечностей між державними вимогами щодо підготовки конкурентоспроможних працівників і недостатнім рівнем їхньої фахової комунікативної компетентності.

Однією з найважливіших умов реалізації всіх професійних здібностей особистості є комунікативність, яку розглядаємо як професійну здібність передавати партнеру розуміння переживань та внутрішньої ситуації [1, с. 124].

Нами проводилося оцінювання комунікативних здібностей, що є професійно важливими якостями для майбутніх судоводіїв. Експеримент проводився на базі Херсонської державної морської академії, на факультеті судоводіння серед курсантів першого курсу. У дослідженні взяли участь 179 осіб. Для експерименту використано тест комунікативних і організаторських схильностей (КОС-1).

Результати зведено у таблицю 1.

Таблиця 1
Комунікативні та організаторські здібності курсантів першого курсу факультету судоводіння Херсонської державної морської академії

Група	Комунікативні здібності					Організаторські здібності				
	Вис.	Вищ. сер.	Сер.	Нищ. сер.	Низ.	Вис.	Вищ. сер.	Сер.	Нищ. сер.	Низ.
111	10	12	4	4	-	11	14	5	-	-
112	17	4	5	3	1	18	7	4	1	-
113	10	11	5	3	-	3	16	10	-	-
114	16	8	2	2	-	12	14	2	-	-
Всього:	53 (45,3%)	35 (29,9%)	16 (13,7%)	12 (10,3%)	1 (0,9%)	44 37,6%	51 43,6%	21 17,9%	1 0,9%	-

Тест показав, що більшість курсантів мають високий (45,3 %) та вище середнього (29,9 %) рівні комунікативних здібностей. Щодо організаторських здібностей, то для 37,6 % курсантів притаманний високий рівень їх розвитку або вище середнього (43,6 %). Щодо тих курсантів, які ще не досягли необхідного рівня розвитку цих якостей, то для них необхідно здійснювати цілеспрямовану роботу щодо формування комунікативних компетентностей.

Оскільки майбутній судовий офіцер повинен у майбутній своїй професійній діяльності висловлювати думки, накази, пояснювати раціонально виконання професійних дій, бути комунікабельним, упевнено вести діалог і монолог, то для нашого дослідження є важливим виявлення готовності майбутнього фахівця саме до такої компетенції. Студент оволодіває накопиченим матеріалом з лінгво-комунікабельності у процесі навчальних видів діяльності під час вивчення таких суспільно-гуманітарних дисциплін: «філософія», «українська мова (за професійним спрямуванням)», «історія української культури», «географія судноплавства», «соціологія», «психологія», «релігієзнавство», «історія України», «англійська мова», «політологія», «економіка морської галузі» та інші. Така риса характеру, як комунікабельність, виступає як специфічна форма взаємодії людини з іншими, в ході якої здійснюється обмін необхідною інформацією.

Характеризуючи особливості людського спілкування Л. Буєва наголошує, що у спілкуванні здійснюється раціональний, емоційний і вольовий взаємозв'язок індивідів, виявляється і формується спільність настроїв, думок, поглядів, досягається взаєморозуміння, здійснюється передача і засвоєння звичок, стилю поведінки, створюється згуртованість і солідарність, що характеризує групову та колективну діяльність [2, с. 111].

Формування комунікативної компетентності майбутніх суднових офіцерів для організації ефективної навчально-виховної взаємодії у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін має першочергове значення. Тому основним завданням викладача-словесника є підготовка розвиненої мовної особистості майбутнього фахівця. Результатом розвитку мовної особистості майбутнього судового офіцера є досконале оволодіння необхідним мовним потенціалом і стійкими навичками спілкування в усіх сферах життєдіяльності, тобто набуття мовної та комунікативної компетентності. Компетентність – це особистісна якість (сукупність якостей) та мінімальний досвід, які вже склалися у межах діяльності в заданій галузі (А. Хуторський); це не тільки вміння, але й відмінні риси, що відповідають завданням, які поставлені життям (І. Гудзик); це комплексний особистісний ресурс, який забезпечує можливість ефективної взаємодії з оточуючим світом у тій чи іншій галузі та який залежить від необхідних для цього компетенцій (Р. Мільруд).

Компетенція – більш вузьке поняття, що співвідноситься з конкретними видами діяльності та використовується для позначення умінь, знань, які необхідні для ефективного виконання дій (І. Гудзик).

Виходячи з того, що компетентність є складним утворенням, більшість дослідників шокремлюють у цьому педагогічному явищі певні напрямки чи групи. У контексті нашого дослідження доречно розглянути перелік ключових компетенцій, які визначаються на основі провідних цілей загальної освіти, структурної презентації соціального досвіду та досвіду особистості, а також основних видів діяльності, які дозволяють особистості оволодівати соціальним досвідом, формувати навички життя та практичної діяльності в суспільстві. А. Хуторської визначає такі ключові компетенції: ціннісно-смыслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, соціально-трудову, компетенцію особистісного самовизначення та комунікативну [6].

У психолого-педагогічних дослідженнях компетентність у спілкуванні розуміється:

- як складне утворення, що включає знання соціально-психологічних факторів і вміння використовувати їх у конкретній діяльності, розуміння мотивів, інтенцій, стратегій поведінки, фрустрацій, як своїх власних, так і партнерів у спілкуванні, вміння розібратися в групових соціально-психологічних проблемах, осмислення можливих перешкод на шляху до взаємного розуміння, оволодіння технологією та психотехнікою спілкування (Л. Петровська);

- як система внутрішніх засобів регулювання комунікативних дій (Ю. Жуков та ін.);

- як заснована на знаннях, чуттєвому досвіді та вільному володінні засобами спілкування здатність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування (Ю. Ємельянов);

- як складне утворення, що включає пізнавальний, емоційний та поведінковий компоненти (С. Петрушин);

- як певна інтегральна характеристика спілкування, у якій опосередковано виражаються морально-світоглядні установки особистості, її загальна та професійна спрямованість, рівень комунікабельності (М. Заброцький).

Комунікативна компетентність інтерпретується вченими як здатність людини встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими. До її складу входить певна сукупність знань та умінь, що забезпечують ефективний перебіг комунікативного процесу. Комунікативна компетентність розглядається як ступінь оволодіння певними нормами спілкування, поведінки, як результат навчання, засвоєння соціально-психологічних еталонів, стандартів, стереотипів поведінки, оволодіння технікою спілкування.

Отже, під час вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін необхідно зробити акцент на розвиток комунікативних компетентностей, що дозволить вмотивовано

використовувати мовні засоби для досягнення тих результатів, які прогноуються майбутніми судовими офіцерами і пов'язані з їх професійною діяльністю.

Оволодіння теорією спілкування, пізнання його структури, функцій, стилю, моральних принципів, входження в технологію цього процесу, формування в результаті цього професійних комунікативних навичок і прийомів, оволодіння досвідом комунікативної діяльності – це основні завдання, які ставляться під час вивчення гуманітарних дисциплін.

Узагальнюючи педагогічні дослідження щодо формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців морської галузі, необхідно визнати, що цю проблему в рамках комунікативної підготовки майбутніх судових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін розроблено недостатньо, оскільки не існує єдиної думки щодо структури комунікативної компетентності фахівців, відсутні технології реалізації теоретичних напрацювань у практиці комунікативної підготовки майбутніх судових фахівців. Це питання потребує подальшого розгляду в наукових та методичних дослідженнях.

Література:

1. Бакшаева Н. А. Психология мотивации студентов: учеб. пособие для вузов / Н. А. Бакшаева, А. А. Вербицкий. – Новосибирск: Логос, 2006. – 184 с.
2. Буева Л. П. Человек: деятельность и общение / Л. П. Буева. – М., 1978. – 267 с.
3. Заброцький М. М. Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування / М. М. Заброцький, С. Д. Максименко. – Житомир: Волинь, 2000. – 32 с.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К. : К.І.С., 2004. – 134 с. (Серія «Бібліотека з освітньої політики»).
5. Пентиліук М. І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови / М. І. Пентиліук // Укр. мова і література в школі. – 1999. – № 3. – С. 8-10.
6. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58-64.

Бабышена М.И.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СУДОВЫХ ОФИЦЕРОВ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ОБЩЕСТВЕННО-ГУМАНИТАРНЫХ ДИСЦИПЛИН

В статье рассматриваются особенности формирования коммуникативной компетентности будущих судовых офицеров во время изучения общественно-гуманитарных дисциплин. Определена роль гуманитарных дисциплин в процессе становления будущих специалистов морской отрасли. Отмечено, что одной из важнейших условий реализации всех профессиональных способностей личности является коммуникативность. В статье отмечено, что результатом развития языковой личности будущего судового офицера есть совершенное овладение необходимым языковым потенциалом, то есть приобретение языковой и коммуникативной компетентности.

Ключевые слова: коммуникативные способности, коммуникация, коммуникативность, компетентность, коммуникативная компетентность, компетенция, общественно-гуманитарные дисциплины, будущий судовой офицер.

Babyshena M.I.

PECULIARITIES OF FORMING OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE SHIP OFFICERS IN THE PROCESS OF STUDY OF SOCIAL AND HUMANITARIAN DISCIPLINES

In the article the features of forming of communicative competence of future ship officers are examined during the study of social and humanitarian disciplines. The role of humanitarian disciplines is evident in training of future specialists of marine industry. It is marked, that one of the major terms of realization of all professional capabilities of personality is a communicativeness, that is examined as professional ability that passes to the partner of understanding of experiencing and internal situation.

In the article the analysis is made over of experiment of future students of the first course of faculty of navigator of the Kherson state marine academy in relation to the exposure of communicative and organizational inclinations. It is marked in the article, that by the basic task of teacher-philologist, there is preparation of the developed language personality of future specialist and the result of development of language personality of future ship officer is a perfect capture by necessary language potential and proof skills of communication in all spheres of vital functions, acquisition of language and communicative competence. In research basic tasks that belong during the study of social and humanitarian disciplines are the next: capture of communication a theory; cognition of his structure, functions, styles, moral principles; included in technology of this process; forming as a result of it of professional communicative skills and receptions; capture of communicative activity experience.

Key words: professional preparation, communicative capabilities, communication, language potential, communicativeness, competence, communicative competence, competence, publicly-humanitarian disciplines, future ship officer.

Рецензент: Кузьменко В.В.

УДК 378.147

Бобришева Н.М.:

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МОРСЬКИХ ОФІЦЕРІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У статті обґрунтовано модель формування готовності майбутніх морських офіцерів до професійної діяльності в полікультурному середовищі. На основі аналізу літератури визначено критерії, показники та рівні, педагогічні умови означеної готовності, а саме: забезпечення позитивної мотивації морських спеціалістів до майбутньої професійної діяльності в полікультурному середовищі; обізнаність майбутніх морських офіцерів із системою знань, умінь і навичок щодо професійної діяльності в полікультурному середовищі; використання міжпредметних зв'язків у процесі професійної підготовки майбутніх морських офіцерів; упровадження інтерактивних технологій у процес підготовки майбутніх морських офіцерів до професійної діяльності у полікультурному середовищі.

Ключові слова: модель формування готовності, педагогічні умови, критерії, показники, рівні.

У сучасних умовах розвитку України одним із найважливіших завдань постає дослідження проблем галузі морського транспорту. Адже суспільна значущість і складність професії морських офіцерів вимагає високого рівня їх професійної підготовки, досконалих знань сучасної теорії, набуття відповідних навичок й опанування відповідних комунікативних моделей спілкування у полікультурному середовищі, для забезпечення ефективної взаємодії у полікультурному екіпажі.

Підготовка фахівців морського флоту є важливою складовою як вітчизняної професійної системи освіти, концептуальні положення якої висвітлені в законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»), так і міжнародних конвенцій стосовно підготовки моряків та безпеки судноплавства. Загальні питання щодо сутності професійної підготовки майбутніх морських офіцерів досліджувалися в працях В. Болотова, М. Гомзякова, М. Євтюхіна, Ю. Павличенко, В. Седих. Різні аспекти (проблеми, завдання, зміст, принципи, методи, умови, форми та ін.) полікультурної освіти, полікультурного виховання та розвитку освітнього середовища висвітлюються у чисельних дослідженнях зарубіжних та вітчизняних вчених (Д. Бенкс, В. Болгаріна, О. Глузман, Л. Голік, О. Грива, О. Гукаленко, Я. Гулецька, О. Гуренко, О. Джуринський,